

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПРИЙНЯТТЯ СУДДЕЮ РІШЕНЬ ПО КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ

ЧЕРНОВСЬКИЙ Олексій Костянтинович - кандидат юридичних наук, доцент, суддя Апеляційного суду Чернівецької області, Заслужений юрист України

Закреплено научно-правовое обоснование влияния внутриспсихологических факторов на принятие судьей решений по уголовному делу. Указано, что при рассмотрении уголовного дела в суде судья принимает ряд важных решений по делу, однако, судья - это прежде всего человек, который подвергается воздействию различных факторов, которые, в свою очередь, влияют на принятие последним вышеупомянутых решений.

Ключові слова: внутрішні переконання, психологічні чинники, правосвідомість.

Постановка проблеми

Під час розгляду кримінальної справи в суді суддя приймає ряд важливих рішень по справі, проте необхідно пам'ятати, що суддя – це насамперед людина, яка піддається впливу різних факторів, що, у свою чергу, впливають на прийняття остатнім вищезазначених рішень. Саме на дослідження таких факторів спрямована дана стаття.

Ступінь наукової розробки проблеми

Дослідженню внутрішньо-психологічних чинників впливу на суддівське рішення приділяли увагу такі вчені як Степанов О.М., Фойницький І.Я., Фурса С.Я., Шифман М.Л., Грошевой Ю.М. та інші.

Метою статті є дослідження процесу формування внутрішнього переконання судді та впливу внутрішньо-психологічних чинників на його рішення по кримінальній справі.

Виклад основного матеріалу

Прийняття рішення – етап або фаза волевого акту, пов'язана з остаточним вибором цілі чи способу виконання дії. Прийняття рішення – значить відділити одне бажання від інших і в такий спосіб створити ідеальний образ мети. Прийняття рішення ґрунтується на оцінці суб'єктом даної ситуації, поставленого завдання, можливостей самого суб'єкта і передбачає появу нових психологічних утворень у вигляді цілей, мотивів, оцінок, установок тощо. У прийнятті рішення задіяні майже всі психологічні процеси, але провідна роль належить мисленню і волі ...[1].

Найкращим засобом для покращення ефективності функціонування судової системи є підвищення якості вчасно прийнятих судових рішень.

Прийняття рішення тісно пов'язане з особистісними рисами людини, яка його приймає. Продуктивний, гармонічний індивід не пов'язує себе одним шаблоном поведінки, а чинить у відповідності до змінених обставин, він здатний ставити перед собою довготривалі цілі [2].

Згідно з соціальною психологією прийняття рішення розглядається як волевиявлення індивіда або групи людей, спрямоване на формування послідовності дій і вибір альтернативи. При цьому складність ухвалення рішення може бути пов'язана зі ступенем невизначеності ситуації, що припускає настання неоднозначних наслідків – позитивних чи негативних [3].

Суддя після проведення підготовчого судового засідання має право прийняти одне

з рішень, передбачених з ч.3 ст.314 КПК України, які є юридично значущими, тобто такими, що тягнуть за собою юридичні наслідки. Прийняття таких рішень ґрунтується на внутрішньому переконанні судді, сформованому завдяки його оціночній діяльності. Досліджувана тема надзвичайно актуальна, оскільки суддя під час з'ясування питань, вказаних у ст. 315 КПК України, та ухвалення рішень на цій стадії кримінального процесу завжди постає перед складною проблемою внутрішнього переконання в правильності свого рішення, адже за цим рішенням нерідко стоять долі людей, перспективи майбутнього судового розгляду, а також авторитет як самого судді, так і судової системи в цілому.

Згідно зі ст.94 КПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом оцінює кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Усі рішення, які приймаються у справі, повинні бути мотивованими й обґрунтованими, тобто ґрунтуватись на доказах по справі, а не на враженнях, міркуваннях чи припущеннях.

На формування внутрішнього переконання судді істотно впливає його світогляд, важливим елементом якого є правосвідомість. Правосвідомість допомагає правильно зрозуміти і тлумачити норму права, що підлягає застосуванню. Гарантією об'єктивності внутрішнього переконання судді є принцип незалежності суддів і процедура оцінки доказів: незалежно від стороннього впливу, з огляду на сукупність наявних доказів, жоден із яких не має заздалегідь установленної сили. Об'єктивний розгляд доказів – це відсутність зацікавленості й упередженості судді.

На думку більшості, приймаючи рішення, судді повинні бути вільними від будь-якого контролю з боку виконавчих чи законодавчих органів, а також впливу громадської думки. Судді зобов'язані вирішувати справи неупереджено, на основі фактів та відповідно до чинного законодавства, без будь-яких

обмежень, спонукань, тиску, погроз або втручання, покладаючись на своє внутрішнє переконання.

Однією з найбільш складних та дискусійних проблем українського кримінально-процесуального законодавства та практичної діяльності суду є проблема наперед сформованого внутрішнього переконання судді при прийнятті одного з рішень, передбачених ст. 314 КПК України, а особливо рішення про призначення справи до судового розгляду. Так, відомий російський учений І. М. Фойницький основною проблемою «судової форми» віддання до суду вважав питання про фактично наперед сформовану винність обвинуваченого в тій ситуації, коли рішення про призначення справи до судового розгляду й розгляд справи по суті здійснюється одним і тим самим складом суду [4]. На думку відомих правознавців М.А.Шифмана та В.З.Лукашевича, при винесенні постанови про призначення справи до судового розгляду обвинувачений постає перед судом, який вирішує справу по суті, вже з відомою часткою підозри; осудженим, якщо не юридично, то психологічно. Відповідно, остаточні рішення, винесені судом з елементами подібної «наперед вирішеності», апіорі не відповідають вимогам законності й підлягають безумовному скасуванню [5].

У чинному кримінально-процесуальному законодавстві України передбачена норма, яка повинна запобігати вказаним вище негативним явищам.

Так, за наявності достатніх підстав для розгляду справи в судовому засіданні суддя, не вирішуючи наперед питання про винуватість, постановляє ухвалу про призначення справи до судового розгляду. Однак ця норма закону не може в достатній мірі впливати на внутрішнє переконання судді при постановленні такої ухвали, оскільки, на нашу думку, внутрішнє переконання судді являє собою усвідомлену потребу використання ним власних думок, поглядів і знань. Воно пов'язане із правосвідомістю судді, що розглядається як форма суспільної свідомості та поєднує систему поглядів, ідей, уявлень, теорій, а також почуттів, емоцій і переживань [6].

Внутрішнє переконання судді – це свідоме враження, відчуття, що не піддається

контролю, впевненість у правильності власних висновків, які складають основу судового рішення [7].

На думку о. Ф. Бондаренка, формування суддівського переконання – не просто результат впливу на свідомість суддів певної сукупності доказів, встановленої і перевіреної в ході судового розгляду. Воно завжди складається на основі раціонального пізнання причинно-наслідкових та інших зв'язків між фактами об'єктивної дійсності, цілісного до них підходу, їх співвідношення з заборонами кримінального права, чуттєвого переживання отриманих за кримінальною справою результатів, зроблених із них правових висновків.

Ю.М.Грошевий вважає, що «переконання в психологічному плані характеризується впевненістю в правильності прийнятого по справі рішення, яке базується на дослідженні зібраних по справі доказів в їх повноті і сукупності, при неухильному дотриманні вимог закону, а також почуттям довіри до свого висновку з точки зору відповідності закону, цілям і завданням правосуддя» [8].

У філософській літературі процес формування внутрішнього переконання судді передається формулою «пізнано – усвідомлено – пережито – прийнято за істину». В. Ф. Бохан переносить її на формування суддівського переконання з деякими доповненнями, а саме: «пізнано – усвідомлено- пережито – прийнято за істину – підготовлено рішення». Складові частини цієї формули він розглядає як елементи суддівського переконання. Н.Л.Гранат і Ю.Н. Погібко вважають, що наведена вище формула повинна мати такий вигляд: «пізнав істину – прийняв рішення»[9].

У гносеологічному аспекті процес формування суддівського переконання розгортається в системі «незнання – знання»: від імовірного знання – до знання істинного й достовірного, отриманого в результаті дослідження сукупності доказів.

У психологічному аспекті суттєвим для процесу формування внутрішнього переконання судді є переростання сумніву (як наслідку ймовірних знань) у переконаність, що характеризує достовірність отриманих знань і готовність діяти відповідно до цього.

Отже, на формування внутрішнього пе-

реконання судді істотний вплив чинить його світогляд, важливим елементом якого є правосвідомість. Правосвідомість допомагає правильно зрозуміти і тлумачити норму права, що підлягає застосуванню. Гарантією об'єктивності внутрішнього переконання судді виступає принцип незалежності суддів і процедура оцінки доказів: незалежно від стороннього впливу, з огляду на сукупність наявних доказів, кожен із яких не має заздальгедь установленої сили. Об'єктивний розгляд доказів – це відсутність зацікавленості та упередженості судді.

Внутрішнє переконання судді становить собою усвідомлену потребу, використання ним власних думок, поглядів і знань. Воно пов'язане з правосвідомістю, яка розглядається як форма суспільної свідомості, що поєднує систему поглядів, ідей, уявлень, теорій, а також почуттів, емоцій і переживань. Вони характеризують ставлення людей і соціальних груп (у тому числі й через фактичну поведінку) до діючої та бажаної правової системи. У структурі правосвідомості виділяють світоглядну (погляди, ідеї, теорії), психологічну (почуття, емоції, переживання) і поведінкову (правомірна поведінка, правова активність, правопорушення тощо), які характеризують фактичну реакцію людини на функціонування елементів правової системи) сторони. Правосвідомість судді багато в чому визначається устоями конкретного суспільства на певному етапі його розвитку, умовами життя людей, традиціями, звичаями, моральними принципами, нормами поведінки.

Для розуміння сутності, аналізу змісту професійної правосвідомості судді велике значення має дослідження його структури. Склад, природа компонентів професійної правосвідомості судді багато в чому визначають його властивості та особливості як цілісної системи, а також його функціонування і розвиток. Закономірною видається велика увага, що останнім часом приділяється у філософській, соціологічній, психологічній, педагогічній літературі питанням структури суспільної свідомості. Структуру ж правової свідомості уважно вивчають юристи, зусиллями яких уявлення про неї сьогодні істотно розширилися й поглибилися. Однак у юридичній літературі немає поки не тільки

АНОТАЦІЯ

Здійснено науково-правове обґрунтування впливу внутрішньопсихологічних чинників на прийняття суддею рішень по кримінальній справі. Зазначено, що під час розгляду кримінальної справи в суді суддя приймає ряд важливих рішень по справі, зауважено, що суддя – це насамперед людина, яка піддається впливу різних факторів, що, у свою чергу, впливають на прийняття остатнім вищезазначених рішень.

єдиного погляду на окрему проблему, але й відсутні праці, присвячені аналізу структури правової свідомості.

Під структурою прийнято розуміти не просту сукупність елементів та їхніх взаємозв'язків, а внутрішню організацію системи, що являє собою специфічний спосіб взаємозв'язку, взаємодії утворюючих її компонентів.

Специфіка правосвідомості суддів повинна полягати в наступному:

- 1) відрізняється цілеспрямованістю, прагненням установити об'єктивну істину;
- 2) пов'язана з усвідомленням права й обов'язку постановляти й обґрунтовувати вироки у кримінальній справі;
- 3) ґрунтується на впевненості у своїй незалежності й самостійності;
- 4) виходить із необхідності брати на себе всю повноту відповідальності за законність, обґрунтованість і справедливість кожного з рішень вироку й вироку в цілому [3].

До інших психологічних чинників, які впливають на прийняття суддею рішення, слід віднести, на нашу думку, такі соціально-психологічні та позасудові чинники: поведінка обвинуваченого в суді, суспільна думка, оцінка злочину засобами масової інформації; конфліктні за своїм характером функціональні суперечності, встановлені у КПК України щодо процедури розгляду кримінальних справ – обов'язок суду вжити всі передбачені законом заходи для всебічного повного й об'єктивного дослідження обставин справи й обов'язок суду закрити справу, якщо прокурор відмовився підтримувати обвинувачення, а потерпілий не вимагає продовження розгляду справи і не підтримує обвинувачення, незалежність суддів; обов'язок суду, збе-

SUMMARY

Scientific and legal justification of intrapsychological factors influence on judge decision-making in criminal case is done. It is noted that during the trial judge makes a number of important decisions, noted that the judge - is primarily a person who is exposed to various factors, which in turn have impact on his decision making.

рігаючи об'єктивність та неупередженість, створювати необхідні умови для виконання сторонами їхніх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав, тощо.

Висновок

Отже, внутрішнє переконання судді становить собою усвідомлену потребу особи, використання нею власних думок, поглядів і знань. При прийнятті одного з рішень під час підготовчого провадження на основі внутрішнього переконання не допускається ніяких сумнівів, оскільки існує правило, що сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого.

Література:

1. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. – К.: «АКАДЕМВИДАВ», – 2006. – 424 с.
2. Айви А.В. Психологическое консультирование и психотерапия. методы, теории и техники: практическое руководство / А.Е.Айви, М.Б. Айви, Л.Саймек-Даунинг. – 2000, -М. – 487с.
3. Орбан -Лембрик Л.Е.Юридична психологія: навч. Посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик, В.В. Кошинець – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 448с.
4. Фойницький И.Я. Курс уголовного судопроизводства: в 2 т. / И.Я. Фойницький – СПб. : Альфа, 1996. – Т.2. – 552с.
5. Шифман М.А. Предание в советском уголовном процессе / М.А. Шифман // Советское государство и право. – 1958.- № 2. – С.45-49.
6. Черновський а.К. Проблеми формування внутрішнього переконання судді при розгляді кримінальної справи / О.К. Черновський // Українське правосуддя: здобутки та перспективи: Всеукраїнська науково-практична конф., 16 травня 2008р. – Чернівці: Рута, 2008. -С.537-539.
7. Фурса С.Я. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 т. / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербак за заг. Ред. С.Я. Фурси. -К.: Видавець С.Я. Фурса: КИТ, 2006. -Т.І. -912с.
8. Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве / Ю.М. Грошевой – Х. : Вища шк. 1975. -143с.
9. Гранат Н.А. Внутреннее убеждение в структуре криминалистического мышления / Н.А. Гранат, Ю.Н. Погибко // вопросы борьбы с преступностью. – М.,1972. – Вып. 17. – С. 125.